

Πώς Δουλεύει Το Σαθρό Κυπριακό Σύστημα: Ένα Πρόχειρο Σχεδιάγραμμα Μιάς Βασικής Πτυχής του

Στόχος του άρθρου είναι να αναδείξει μια βασική πτυχή (δυσ)λειτουργίας του σαθρού κυπριακού συστήματος. Συγκεκριμένα, να αναδείξει την προβληματική σχέση πολιτικών κομμάτων, πολιτών και κράτους (αλλά και ευρύτερης κοινωνίας). Κάπως υπεραπλουστευμένα, η υπόθεση που θα αναπτύξω επιγραμματικά είναι ότι τα πολιτικά κόμματα έχουν αλώσει εκ των έσω το κράτος-κοινωνία και τους ανεξάρτητους μηχανισμούς του (κρατικούς και μη-κρατικούς) με αποτέλεσμα να δεσμεύουν και να χειραγωγούν σε σημαντικό βαθμό την κοινωνία και τους πολίτες.

Ως αποτέλεσμα δημιουργείται ένας φαύλος κύκλος αιτιακής ανατροφοδότησης μεταξύ πολιτών-κομμάτων-κράτους\κοινωνίας που επισύρει αλυσιδωτά προβλήματα υπανάπτυξης (οικονομικής, κοινωνικής, πολιτικής κλπ). Ως σημαντική πτυχή αυτού του φαύλου κύκλου αιτιακής ανατροφοδότησης θα επισημάνω την παραβίαση δύο βασικών κανονιστικών αρχών που πρέπει να διέπουν την λειτουργία μιας υγιούς δημοκρατίας: την αρχή της διάκρισης των εξουσιών και την αρχή της υπεύθυνης πολιτότητας.

Ας δούμε την υπόθεση πιο επισταμένα. Η λειτουργία ενός δημοκρατικού πολιτικού συστήματος πρέπει να διέπεται από δύο βασικές κανονιστικές αρχές δλδ. αρχές οι οποίες πρέπει να ισχύουν για να προάγεται ο Αριστοτελικός στόχος μιας πολιτείας, που δεν είναι άλλος από το κοινό καλό και το ευ ζήν των πολιτών. Οι δύο αυτές αρχές είναι: Η Αρχή της Υπεύθυνης Πολιτότητας και Η Αρχή της Διάκρισης των Εξουσιών. Γιατί πρέπει να ισχύουν δεν μπορεί εξεταστεί εδώ και θα το πάρω ως δεδομένο για χάρη του επιχειρήματος.

Η Αρχή της Υπεύθυνης Πολιτότητας δηλώνει ότι οι πολίτες πρέπει να είναι υπεύθυνοι και ενεργοί πολίτες (όχι ιδιώτες\‘idiots’) με στόχο την προαγωγή του κοινού καλού. Να μετέχουν στα κοινά για να προσφέρουν και όχι απλά για εξυπηρέτηση ιδιοτελών συμφερόντων. Η καλλιέργεια της αρχής οδηγεί στην ενεργητικότητα και την συμμετοχικότητα των πολιτών και όχι στην αποξένωση και την απαξίωση των πολιτών από τις πολιτικές διαδικασίες. Ως αποτέλεσμα, ο πολίτης νιώθει ενσωματωμένο μέρος του συστήματος\κοινωνίας.

Η Αρχή της Διάκρισης των Εξουσιών δηλώνει ότι η εξουσία (κρατική και μη-κρατική) πρέπει να είναι αποκεντρωμένη, διακριτή, διαφανής και καταμερισμένη σε επιμέρους ρόλους. Αυτό οδηγεί σε καταμερισμό εργασίας, παραγωγικότητα, και αλληλοέλεγχο μεταξύ των φορέων εξουσίας ώστε να μην μπορεί εύκολα κάποιος να καταχραστεί την θέση εξουσίας του με απότοκο φαινόμενα διαφθοράς, νεποτισμού, αναξιοκρατίας, ατιμωρησίας, αδιαφάνειας κλπ. Πρέπει δηλαδή να υπάρχει αλληλοέλεγχος των κρατικών ελεγκτικών μηχανισμών (γενικός λογιστής, επίτροπος διοίκησης, γενική εισαγγελία, κοινοβούλιο, κλπ), αλλά και αλληλοέλεγχος από τους μη-κρατικούς ελεγκτικούς μηχανισμούς (ΜΜΕ, οργανώσεις πολιτών, συνδικάτα, λόμπι, κοινωνία των πολιτών κλπ.).

Τώρα το πρόβλημα (ή τουλάχιστον σημαντικό μέρος του πρόβληματος) είναι ότι οι σχέσεις μεταξύ κράτους-πολιτικών κομμάτων-πολιτών δεν διέπονται από τις δύο αυτές κανονιστικές αρχές. Οι δύο αρχές καταστρατηγούνται κατά κόρον. Έτσι δημιουργείται ένας φαύλος κύκλος αιτιακής ανατροφοδότησης μεταξύ κομμάτων-κράτους\κοινωνίας-πολιτών που επισύρει αλυσιδωτά προβλήματα υπανάπτυξης (οικονομικής, κοινωνικής, πολιτικής κλπ). Ας αναλύσουμε πολύ σύντομα ποιοι είναι αυτοί οι φαύλοι κύκλοι και πως δουλεύουν παραβιάζοντας τις δύο αρχές.

1^{ος} Φαύλος Κύκλος Μεταξύ Πολιτών-Πολιτικών Κομμάτων (βουλευτές, τοπικοί άρχοντες, κομματάρχες κλπ.): Οι πολίτες ψηφίζουν κυρίως στην βάση της ιδιοτελούς συνδιαλλαγής παραβιάζοντας την αρχή της υπεύθυνης πολιτότητας. Οι ψηφιζόμενοι αιρετοί άρχοντες 'βολεύουν' με χάρες ως αντίδωρο παραβιάζοντας την αρχή της διάκρισης των εξουσιών (αναξιοκρατία, νεποτισμός, ατιμωρησία κλπ.). Αφού εν πολλοίς ικανοποιούνται τα αιτήματά τους, οι πολίτες συνεχίζουν να ψηφίζουν στην βάση της συνδιαλλαγής και οι αιρετοί άρχοντες να τους βολεύουν όπου και όπως μπορούν αφού τους ψηφίζουν.

2^{ος} Φαύλος Κύκλος Μεταξύ Πολιτικών Κομμάτων-Ανεξάρτητων Ελεγκτικών Μηχανισμών: Τα πολιτικά κόμματα προωθούν με κάθε αναξιοκρατικό μέσο δικά τους πρόσωπα σε διάφορες θέσεις ανεξάρτητων μηχανισμών ελέγχου, κάτι το οποίο παραβιάζει και τις δύο αρχές για προφανείς λόγους. Ως αποτέλεσμα αυτοί οι ελεγκτικοί μηχανισμοί είναι εξαρτημένοι και δεν μπορούν να ελέγξουν τους ευεργέτες τους. Με αποτέλεσμα αυτοί να συνεχίζουν να ασυδοτούν και να διορίζουν ημέτερους, οι οποίοι και πάλι αδυνατούν να τους ελέγξουν.

3^{ος} Φαύλος Κύκλος Μεταξύ Πολιτών-Ανεξάρτητων Ελεγκτικών Μηχανισμών: Οι ίδιοι οι πολίτες κάποιες φορές μπορούν άμεσα να απευθυνθούν σε ανεξάρτητους κρατικούς αξιωματούχους (στη βάση συγγένειας, φιλίας κλπ) για ικανοποίηση κάποια χάρης, το οποίο και πάλι παραβιάζει και τις δύο αρχές για προφανείς λόγους. Οι κρατικοί αξιωματούχοι συχνά ενδίδουν με αποτέλεσμα οι πολίτες να συνεχίζουν να αιτούνται χάρες και οι αξιωματούχοι να συνεχίζουν να βολεύουν κόσμο, ο οποίος μάλιστα τους χρωστάει την επιστροφή της 'εξυπηρέτησης'.

Ας δούμε τώρα σύντομα κάποια αλυσιδωτά προβλήματα υπανάπτυξης (οικονομικής, κοινωνικής, πολιτικής κλπ) που αυτός ο τριπλός φαύλος κύκλος αιτιακής ανατροφοδότησης επισύρει.

Οικονομική Υpanάπτυξη: Πρώτο, έχει δημιουργηθεί ένα υπεράριθμο δημόσιο, συχνά αντιπαραγωγικό, με υψηλούς μισθούς το οποίο αντλεί από τον κρατικό προϋπολογισμό δυσανάλογα από ότι προσφέρει, σπαταλά μερικούς από τους πιο ικανούς που θα μπορούσαν να επενδυθούν στην ιδιωτική αγορά κλπ. Δεύτερο, είναι αρκετά πιθανόν ότι διάφορα επιχειρηματικά συμφέροντα, καρτέλ και ολιγοπώλια αισχροκερδούν (π.χ. αγορά καυσίμων) και φοροδιαφεύγουν με πολιτικές ή και κρατικές πλάτες (π.χ. μεγαλογιατροί, δικηγόροι κλπ.) διότι δεν υπάρχει επαρκής αλληλοέλεγχος από τους διάφορους μηχανισμούς ελέγχου. Εδώ θα ήταν καλό να διερευνηθεί και η αδιαφανής χρηματοδότηση των κομμάτων. Σημειώστε ότι από ότι έχω ακούσει μέχρι πρόσφατα τα κόμματα δεν τηρούσαν λογιστικά βιβλία κ βέβαια δεν έχει νομοθετηθεί το πόθεν έσχες.

Κοινωνική Υpanάπτυξη: Πρώτο, τα κόμματα έχουν απλώσει πλοκάμια ακόμα και στην καθημερινή ζωή από ποδόσφαιρο, χορευτικούς ομίλους, καφενέδες, σχολεία κλπ. δηλητηριάζοντας συχνά τις απλές καθημερινές σχέσεις των πολιτών. Δεύτερο, υπάρχει ασθενική 'κοινωνία των πολιτών' εν μέρει επειδή τα πολιτικά κόμματα δεν ευνοούν την ανάπτυξη εξωκομματικών συλλόγων, οργανώσεων, συντεχνιών κλπ. Τρίτο, καλλιεργείτε η νοοτροπία της διαφθοράς, της σιωπής, της υποταγής στη διαπλοκή, της δουλικότητας, του γλυψίματος... 'του ούσσου να περάσουμε' και 'του από εν φορτώνει πόσσω σου τάνα του να φορτώσει'.

Πολιτική Υpanάπτυξη: Πρώτο, τα πολιτικά κόμματα λειτουργούν ως... γραφεία εξευρέσεως εργασίας (με το αντίτιμο βέβαια της ψήφου, κομματικής προσήλωσης, επιστροφής της χάρης κλπ). Αυτός βέβαια δεν είναι ο ρόλος που πρέπει να έχουν και που δεν είναι άλλος από το να προάγουν την ελεύθερη κριτική σκέψη περί του πρακτέου για το κοινόν καλό. Δεύτερο, τα κόμματα καλλιεργούν την νοοτροπία του κομματικού συμφέροντος πάνω από όλα, της κομματικής προσήλωσης και

πειθαρχίας κλπ. Έτσι υπονομεύεται η ιδέα του κοινού καλού ή συμφέροντος (π.χ. συχνά φτηνός λαϊκιστικός λόγος με στόχο το στενό προσωπικό ή/και κομματικό συμφέρον.) Γι' αυτό και διάφοροι κρατικοί αξιωματούχοι απλώς αλλάζουν μετά τις προεδρικές εκλογές για να αντικατασταθούν από ημέτερους (π.χ. βοηθός γενικός εισαγγελέας).

Αυτή είναι μια πρόχειρη περιγραφική εικόνα για το πως δυσλειτουργεί το Κυπριακό σύστημα (ή τουλάχιστον μια βασική πτυχή του). Τίθεται όμως και το κανονιστικό ερώτημα: Τι μπορούμε να κάνουμε για να βελτιώσουμε την κατάσταση, έστω σταδιακά και μακροπρόθεσμα;

Πολύ σύντομα, εδώ οι Δύο Κανονιστικές Αρχές Υγιούς Δημοκρατίας μπορούν να βοηθήσουν νομίζω. Αν προσπαθήσουμε να καλλιεργήσουμε τις δύο αρχές, τότε φαίνεται εύλογο ότι αυτό θα βοηθούσε το σύστημα να δουλέψει πιο ορθολογικά. Και αυτό διότι θα υπονόμει τους φαύλους κύκλους ανατροφοδότησης που βασίζονται στην παραβίαση των δύο αρχών, όπως επισημάναμε. Τώρα το ερώτημα είναι πως μπορούμε να καλλιεργήσουμε τις δύο αρχές. Αυτό είναι ένα άλλο τεράστιο θέμα αλλά εν τάχει θα παραθέσω πολύ σύντομα μερικές σκέψεις.

Αφ' ενός θα πρέπει να καλλιεργηθεί συνείδηση υπεύθυνης πολιτότητας και κριτικής σκέψης για να αλλάξουν οι λανθασμένες νοοτροπίες. Από τους φίλους, την οικογένεια, την παιδεία, τα ΜΜΕ κλπ. Να γίνει εθνικός στόχος αν είναι δυνατόν και να οργανωθεί μια εκστρατεία ευαισθητοποίησης. Αφ' ετέρου, θα πρέπει να υπάρξουν θεσμικές αλλαγές (π.χ. θέσπιση οριζόντιας ψηφοφορίας) καθώς και ενίσχυση των ανεξάρτητων κρατικών μηχανισμών ελέγχου (π.χ. γενικός ελεγκτής, έφορος φορολογίας, επίτροπος διοικήσεως). Θα πρέπει όμως να υπάρξει και ενίσχυση των ανεξάρτητων μη-κρατικών μηχανισμών ελέγχου, όπως της κοινωνίας των πολιτών και της λειτουργίας των ΜΜΕ. Αυτό θα ενίσχυε περαιτέρω τον αλληλοέλεγχο και θα περιοριζε την ευχέρεια κατάχρησης εξουσίας, την αναξιοκρατία, ατιμωρησία κλπ.

Με δύο λόγια, πρέπει να δουλέψουμε και στην καλλιέργεια της σωστής νοοτροπίας αλλά και στην θέσπιση θεσμικών αλλαγών. Διαισθητικά, κανένα από τα δύο δεν μπορεί να δουλέψει από μόνο του, αλλά αν τα δύο δουλέψουν συνεργιστικά, έστω σε κάποιο βαθμό, μπορούμε να ελπίζουμε ότι ένας ενάρετος κύκλος αιτιακής ανατροφοδότησης μεταξύ των δύο θα αρχίσει να δημιουργείται και έτσι θα μπορούμε να ελπίζουμε ότι μακροπρόθεσμα θα φέρει απτά αποτελέσματα. Αν άλλοι έχουν πετύχει να δομήσουν ένα πιο ορθολογικό, παραγωγικό και δίκαιο σύστημα (π.χ. Σουηδοί), τότε μπορούμε και εμείς.

Ο Χρίστος Κυριάκου είναι ειδικός επιστήμονας στο Τμήμα Κλασικών Σπουδών και Φιλοσοφίας, Πανεπιστήμιο Κύπρου.